

Utrecht

Catharijneconvent

Lange Nieuwstraat 38

Bouwhistorisch onderzoek

Emmens **BCA**

Onderzoek *Bouwhistorie*
& *Cultuurhistorie*
Advies *Architectuurhistorie*

Utrecht

Catharijneconvent

Lange Nieuwstraat 38

Bouwhistorisch onderzoek

Opdrachtgever: Stichting Museum Catharijneconvent
Uitvoering: Karel Emmens, John Veerman & Ester Vink
Tekst: Ester Vink, John Veerman & Karel Emmens
Eindredactie: Karel Emmens
Onderzoek: maart-augustus 2020
Rapport: september 2020

Emmens BCA

Onderzoek **Bouwhistorie**
& Cultuurhistorie
Advies **Architectuurhistorie**

Koningin Wilhelminaweg 29
5301 GE Zaltbommel
(0418) 515228
info@emmensbca.nl
www.emmensbca.nl

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Ontstaans- en gebruiksgeschiedenis	8
Het klooster	8
Het Catharijnegasthuis	15
Het militair logement	21
Museum Catharijneconvent	27
Conclusie	27
3. Bouwfasering	28
Fase 1: het klooster uit de 16e eeuw	29
Fase 2: het Catharinagasthuis in de 17e en 18e eeuw	39
Fase 3: het militair logement van 1815 tot 1900	42
Fase 4: na de brand van 1868	46
Fase 5: de eerste restauratie van 1909 tot 1915	50
Fase 6: museaal gebruik (1925-1945)	53
Fase 7: de tweede restauratie van 1940 tot 1965	56
Fase 8: de grote restauratie van 1974 tot 1978	61
Fase 9: wijzigingen in de late 20e en vroege 21e eeuw	73
Conclusie	73
4. Beschrijving	74
Situering en hoofdpzet	75
Oostvleugel	75
Keukengebouw	89
Zuidvleugel	94
Westvleugel	103
Algemene aantekeningen	108
5. Waardenstelling	110
Samenvatting (bouw) geschiedenis	110
Cultuurhistorische waarden (contextuele waardenstelling)	112
Monumentwaarden (interne waardenstelling)	113
6. Bronnen en literatuur	123
7. Dendrochronologie (uitkomsten)	126

Volgens de *Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek. Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed* (door: RCE, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Rijksvastgoedbedrijf, Stichting Bouwhistorie Nederland, 2009), bestaat de waardenstelling van de monumentwaarden uit twee delen, de contextuele en interne waardenstelling. Omdat het Catharijneconvent reeds op 20 juni 1967 is beschermd als rijksmonument, heeft in het verleden reeds de brede contextuele afweging plaatsgevonden.

Het complex is opgenomen op twee adressen, namelijk de west- en zuidvleugel bij Lange Nieuwstraat 38 (monumentnummer 36265) en de oostvleugel bij Nieuwegracht 63 (monumentnummer 36410).

In het register van Lange Nieuwstraat 38 staat een object-omschrijving die summier is en van vóór de grote restauratie en herbestemming stamt: *“Aan de zuidzijde [van de Catharinakerk] Sint Catharijneklooster; kloosterhof en kloostergang tegen twee vleugels, kapel met verdieping en traptoren. In kloostergebouw goud en zilvermuseum.”*

De object-omschrijving van Nieuwegracht 63 heeft grotendeels betrekking op het gebouw aan de gracht (dat buiten dit onderzoek valt), alleen de laatste zin slaat op de derde vleugel: *“Sint Catharijne GASTHUIS. Gepleisterde lijstgevel 8 ramen breed. Ter linkerzijde poortdoorgang, verbouwd in XXe eeuw, deels XVII. Bisschopspoort binnenplaats achter de St. Catharinakerk. Vleugel van het Catharijneconvent gedeeltelijk met stenen kruiskozijnen en 18e eeuwse hoge ramen met roeden.”*

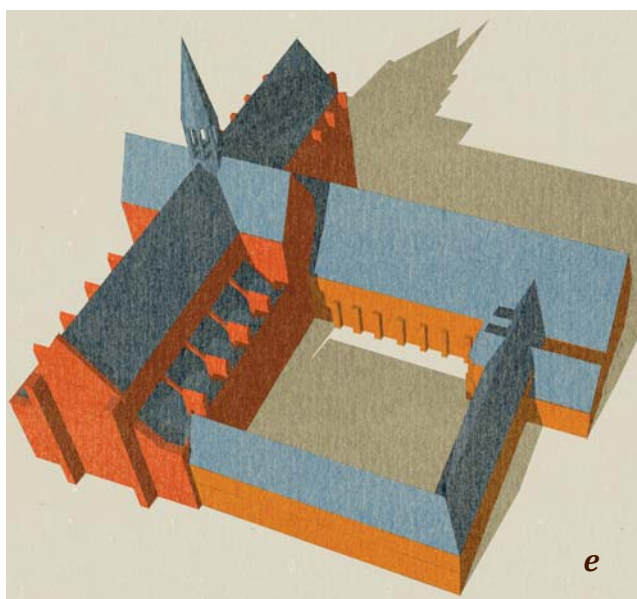
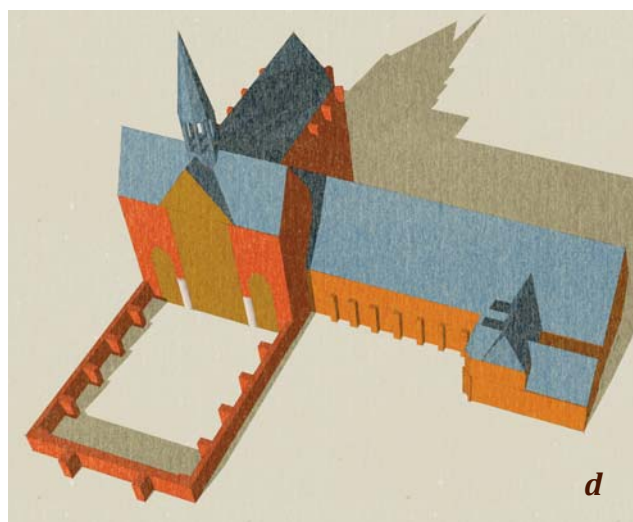
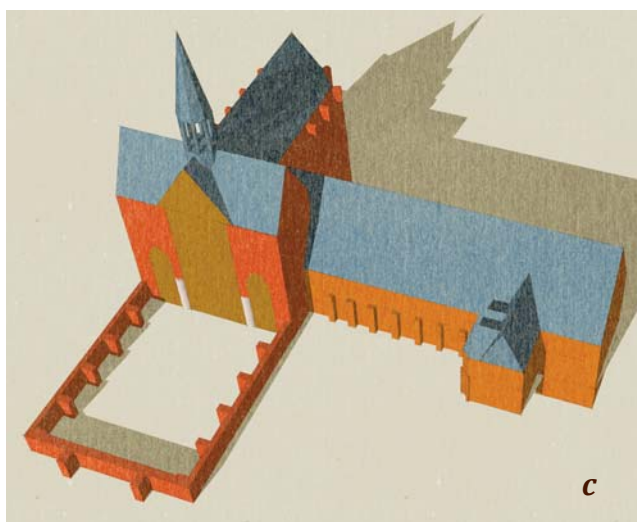
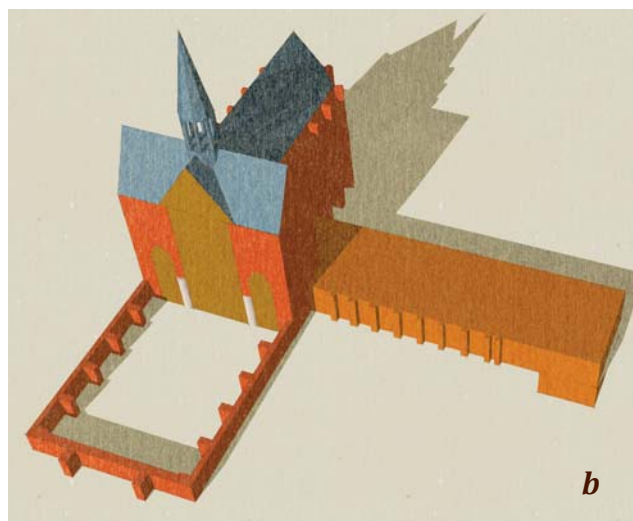
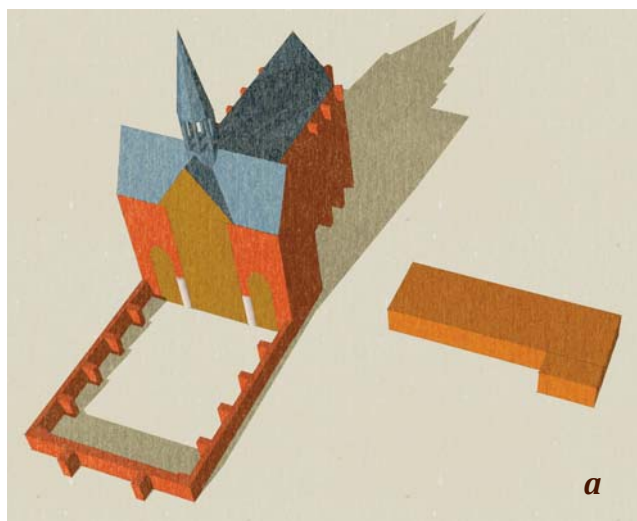
Als een nadere uitwerking van deze beschrijvingen mag het volgend samenvattend overzicht van de geschiedenis en bouwgeschiedenis gelden, gebaseerd op de vorige hoofdstukken in dit rapport.

Samenvatting (bouw)geschiedenis

Het complex kent in zijn gebruiksgeschiedenis vier hoofdperioden: (1) het laatmiddeleeuwse klooster met gasthuis tot omstreeks 1600, begonnen door de karmelieten en voltooid door de johannieters, (2) het stedelijke en academische gasthuis in de 17e en 18e eeuw, (3) het militair logement in de 19e eeuw met een toenemend aantal nevenfuncties vanaf 1850 en (4) het museum Catharijneconvent sinds 1979. Deze verschillende functies hebben hun weerslag gehad op de bouwkundige toestand van de drie vleugels, die in de loop van vijf eeuwen een soort circulaire ontwikkeling heeft doorgemaakt. Daarin zijn drie periodes of gedaanten te onderscheiden die parallel lopen met de gebruiksgeschiedenis. De eerste gedaante stamt uit de bouwtijd in de 16e eeuw. De tweede gedaante ontstond door verbouwingen en modernisering in de 17e, 18e en 19e eeuw. De derde gedaante kreeg geleidelijk vorm door de restauraties in de 20e eeuw. Voor de waardenstelling zijn deze drie gedaantes van essentieel belang.

*** De eerste gedaante.**

Aan de hand van bouwsporen en een dendrochronologische datering is een nieuw inzicht geformuleerd over de totstandkoming van de drie kloostervleugels in de 16e eeuw (afb. 194). In de eerste bouwcampagne die rond 1531d was voltooid, zijn in enkele stappen de volledige oostvleugel en het korte deel van de zuidvleugel met de beide uitbouwen opgetrokken. De tweede bouwcampagne die rond 1540 zijn beslag kreeg betrof de bouw van het lange deel van de zuidvleugel en de volledige westvleugel. De tot nog toe veronderstelde derde bouwcampagne zal vermoedelijk vooral een inwendige verbouwing van het korte deel van de oostvleugel hebben behelsd. Bij de voltooiing van de drie vleugels omstreeks 1540 zal nog sprake zijn geweest van een grotendeels laatmiddeleeuws gebouw met in de bouwsculptuur van de kloostergang de eerste voorzichtige invloeden van de vroege renaissance.

Boven: de vier achtereenvolgende stappen (a: kelders, b: begane grond, c: verdieping, kap en korte deel zuidvleugel, d: keukengebouw) van de eerste bouwcampagne die rond 1531d was voltooid. Links: de tweede bouwcampagne (e: lange deel zuidvleugel en westvleugel) die rond 1540 zijn beslag kreeg.

Afb. 194)

*** De tweede gedaante.**

Doordat latere verbouwingen en aanpassingen lange tijd in een eigentijdse vormtotaal plaatsvonden, verdwenen steeds meer laatmiddeleeuwse kenmerken. Van de moderniseringen uit de 17e en 18e eeuw getuigen tegenwoordig alleen nog de classicistische

poort en enkele schuiframen met roedenverdeling in de buitengevel van de oostvleugel. De toepassing van eigentijdse vormen zette zich voort in de 19e eeuw, ook nog na de brand van 1868, zoals op oude foto's is te zien. Ook die is in de 20e eeuw volledig verdwenen.

*** De derde gedaante**

Na 1900 kantelde de aanpak echter volledig. In plaats van eigentijds, waren in de 20e eeuw alle verbouwingen en aanpassingen juist reconstruerend van karakter, gericht en geïnspireerd op de laatmiddeleeuwse oorsprong. Na de afronding in 1978 van de laatste grote restauratie was het laatmiddeleeuwse beeld geheel teruggebracht. Dit feitelijk dus als “nieuw-laatmiddeleeuws” te omschrijven beeld uit de 20e eeuw is gedeeltelijk gebaseerd op vondsten, zoals van natuurstenen kruiskozijnen en een tracering in de kloostergang, waardoor er wat die aspecten betreft sprake is van een reconstructie van de oorspronkelijke situatie. Andere delen zijn weliswaar in laatmiddeleeuwse vormtotaal vernieuwd maar afwijkend van de oorspronkelijke situatie, zoals een deel van de balklagen en de kappen. Zo is ook het in 1594 vermelde, waarschijnlijk al ruim vóór 1868 verdwenen, in de kap geïntegreerde houten tongewelf op de verdieping van de oostvleugel niet gereconstrueerd. Het eindresultaat is daardoor een soort ideaalbeeld van een laatmiddeleeuws stadsklooster geworden, dat wel een afspiegeling maar niet een consequente reconstructie biedt van de oorspronkelijke toestand van dit complex.

Afgezien van moderne glazen wanden en dergelijke deed omstreeks 2000 ook de huidige tijd zijn intrede met als meest opvallende eigentijdse toevoeging de luchtbrug van glas en staal als vierde kloostervleugel langs het kerkgebouw.

Cultuurhistorische waarden (contextuele waardenstelling)

In het volgende overzicht komen in kort bestek de volgende fundamentele contextuele waarden van de drie vleugels van het Catharijneconvent naar voren, die het complex in een breder verband plaatsen.

- Algemene historische waarden

Gedurende de ruim vijf eeuwen van zijn bestaan heeft het complex op verschillende manieren belangrijke, (semi-) openbare functies vervuld voor en in de stad Utrecht op het vlak van religie, ziekenzorg, kunst, cultuur, wetenschap, maatschappij, sport en militair. Aanvankelijk waren religie en ziekenzorg gecombineerd, want van meet af aan maakte een gasthuis onderdeel uit van het klooster. Bij de karmelieten betrof dat een ouder, 14e-eeuws gasthuis dat werd geïntegreerd in het kloostercomplex, waarvan zij de bouw begonnen maar dat bij hun gedwongen vertrek in 1528 nog onvoltooid was. De johannieters voltooiden vervolgens het complex en brachten de ziekenzaal onder in de oostvleugel. Dit nieuwe St.-Catharinagasthuis vervulde net als de eerdere ziekenzaal die ze in 1528 moesten opgeven een belangrijke rol in de ziekenzorg van de stad. Na de opheffing van het klooster kwamen vanaf 1600 geleidelijk alle drie vleugels in gebruik bij de ziekenzorg en vanaf de oprichting van de Utrechtse universiteit in 1636 vond hier het universitair medisch onderwijs plaats. Zo ontstond een combinatie van ziekenzorg en wetenschap. In het begin van de 19e eeuw kwam een abrupt einde aan de eeuwenlange continuïteit van de ziekenzorg, toen het complex in 1815 in gebruik werd genomen als militair logement of passantenhuis. Deze ‘monofunctie’ hield niet lang stand, want vanaf omstreeks 1850 kwamen ook andere gebruikers in het complex. Dit varieerde van de turn- en gymnastiekzaal van een Utrechtse studentenvereniging tot de armenbedeling, huisvesting van Belgische vluchtelingen en tentoonstellingsruimte voor musea. Uit deze combinatie van militair, sport, maatschappij, kunst en cultuur viel omstreeks 1900 de militaire functie weg. Geleidelijk verdwenen in de 20e eeuw ook andere gebruikers, waardoor uiteindelijk alleen de museale functie overbleef, heel toepasselijk voor een in oorsprong laatmiddeleeuwse kloostercomplex gericht op religieuze kunst en cultuur. Er is derhalve sprake van hoge historische waarden.

- Ensemblewaarden

De drie kloostervleugels vormen bouwkundig een onlosmakelijk ensemble, een twee-eenheid, met de voormalige kloosterkerk, de huidige St.-Catharinakathedraal. Oorspronkelijk was er ook sprake van een functioneel ensemble, omdat de kerk tegelijk met de drie vleugels in de 16e eeuw tot stand kwam als onderdeel van het kloostercomplex dat was begonnen door de karmelieten en werd voltooid door de johannieters. Het aantal fysieke verbindingen tussen beide was echter gering, er waren vermoedelijk alleen twee doorgangen op de koppen van de oostelijke en de westelijke kloostergang. De functionele samenhang ging verloren na de reformatie in 1580, toen kerk en klooster werden losgekoppeld van elkaar en de doorgangen zijn dichtgemetseld. Tijdens de restauratie van 1974-1978 is alleen de oostelijke doorgang weer geopend, waardoor sindsdien in visuele zin de oorspronkelijke samenhang tussen kerk en kloostervleugels deels is hersteld. Het bouwkundig ensemble is daarentegen al die tijd bewaard gebleven, ook bij restauraties en uitbreidingen van de kerk en het klooster. Er is derhalve sprake van hoge ensemblewaarden.

- Architectuur- en bouwhistorische waarden (gaafheid en zeldzaamheid)

Kenmerkend voor het in oorsprong laatmiddeleeuwse kloostergebouw zijn de drie vleugels van twee bouwlagen met geïntegreerde, overwelfde kloostergang rond de pandhof, waarbij de voormalige kloosterkerk de pandhof aan de vierde zijde (noordzijde) afsluit. De gedeeltelijk onderkelderde oostvleugel is van de drie het grootst en hoogst, en is de enige met een indeling in verschillende grotere en kleinere vertrekken. De zuidvleugel heeft twee veelhoekige uitbouwen die gekoppeld zijn aan de kloostergang, in oorsprong bestemd voor het overwelfde lavatorium (wasbekken) en de stenen spiltrap naar de verdieping. In de buitenhoek tussen de oost- en zuidvleugel ligt een bouwdeel van één bouwlaag waarin zich oorspronkelijk de kloosterkeuken bevond. Het huidige ideaalbeeld als laatmiddeleeuws stadsklooster is het eindresultaat van de restauraties in de 20e eeuw, die verbouwingen en modernisering uit de 17e tot en met de 19e eeuw grotendeels hebben uitgewist en slechts gedeeltelijk teruggrijpen op de oorspronkelijke toestand. Deze beeldbepalende ontwikkeling heeft samen met de ingrijpende brand van 1868 er enerzijds toe geleid dat met name in de vensters, de balklagen en de verschillende kapconstructies minder tot soms niets van de oorspronkelijke bouwmaterialen bewaard is gebleven. Anderzijds bezit het complex nog altijd een deel van de oorspronkelijke figuratieve bouwsculptuur in de kloostergangen, enkele oorspronkelijke kruisvensters en schuifvensters, en enkele oorspronkelijke en gedeeltelijk verbouwde kappen. De nieuwe samengestelde balklagen die op de gangbare vormen van rond 1500 teruggrijpen en het beeldhouwwerk op de nieuwe natuurstenen kraagstenen dat is geïnspireerd op de oorspronkelijke, zijn met name karakteristiek voor de aanpak van de laatste restauratie (1974-1978). De drie vleugels getuigen daardoor deels van de laatmiddeleeuwse oorsprong en de wijzigingen in de 17e en 18e eeuw, en deels van de reconstruerende uitgangspunten van de restauraties in de 20e eeuw. Er is derhalve sprake van hoge, positieve en indifferente monumentwaarden (cat. 1, 2, 3), die in de hierna volgende interne waardenstelling nader zijn uitgewerkt.

Monumentwaarden (interne waardenstelling)

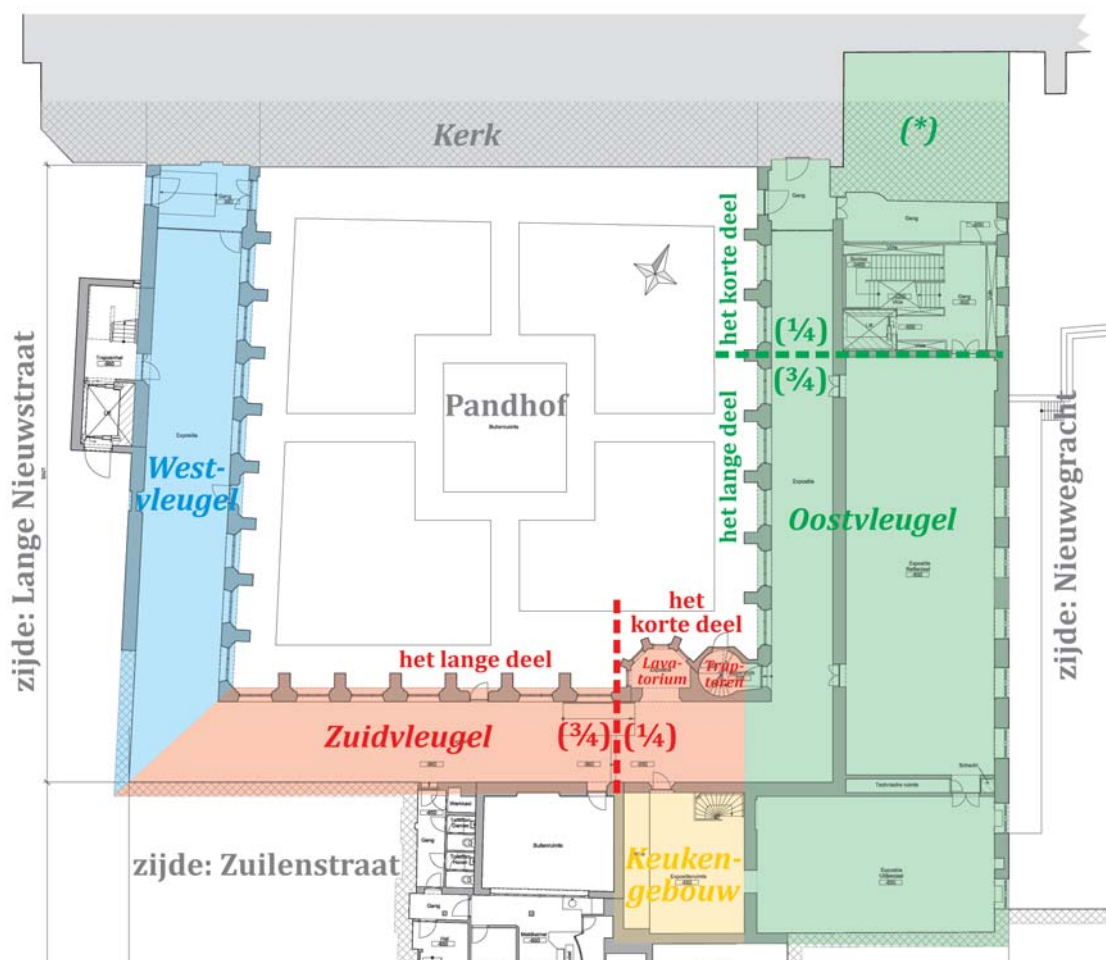
De interne waardenstelling richt zich op het exterieur, constructies, ruimtelijke structuur, interieurelementen en andere aspecten. Hierin worden de waarden van de verschillende structuren en elementen ten opzichte van elkaar gewogen. De waardenstelling is zo objectief mogelijk, voortvloeiend uit de cultuurhistorische gegevens in de voorgaande hoofd-

stukken, en houdt geen rekening met de constructieve staat. 'Het is geen dictaat, maar naarmate de cultuurhistorische waarden hoger zijn zal men wel met meer kracht van argument moeten verdedigen dat men ze wil aantasten' (citaat uit de Richtlijnen 2009). In de interne waardenstelling worden drie categorieën onderscheiden (1, 2, 3). Per categorie is een korte toelichting opgenomen die als globaal geformuleerd uitgangspunt dient voor de toekenning van de monumentwaarden, gebaseerd op de specifieke omstandigheden van dit complex:

*** categorie 1: hoge monumentwaarden.**

Deze structuren en elementen zijn essentieel en cruciaal voor de betekenis, historische laagtheid, verschijningsvorm en het architectonische concept van het gebouw. In algemene zin zijn hier hoge monumentwaarden toegekend aan (1) alle onderdelen die nog uit de bouwtijd van het complex in de late middeleeuwen stammen, omdat die de nog altijd goed bewaarde en herkenbare kern vormen van de oorspronkelijke kloostervleugels; (2) de weinige bewaard gebleven overblijfselen van de moderniseringen in eigentijdse vormen uit de 17e en 18e eeuw, omdat ze de laatste tastbare getuigen vormen van vroege

Afb. 195) Aanduiding van de verschillende bouwdelen van het Catharijneconvent (begane grond), elk met een eigen kleur. De oost- en zuidvleugel zijn beide onderverdeeld in een kort en een lang deel (ook aangeduid als $\frac{1}{4}$ en $\frac{3}{4}$). Van het deel in de oostvleugel aangeduid met * behoren tegenwoordig alleen de verdieping en zolder tot het Catharijneconvent, de Vredeskapel op de begane grond is onderdeel van de Catharinakerk. De veelhoekige uitbouwen en het gebouw in de oksel van de zuid- en oostvleugel zijn in dit rapport met hun oorspronkelijke functie aangeduid: lavatorium, traptoren en keukengebouw. (Plattegrond: DHV BV te Eindhoven, bewerking KE)

verbouwingen die zich tegenwoordig, sinds de 20e-eeuwse restauraties, verder niet meer in het complex aftekenen.

*** categorie 2: positieve monumentwaarden.**

Deze structuren en elementen zijn karakteristiek en daardoor van belang voor de betekenis, historische gelaagdheid, verschijningsvorm en het architectonische concept van het gebouw. In algemene zin zijn hier positieve monumentwaarden toegekend aan alle onderdelen die tijdens de 20e-eeuwse restauraties nieuw zijn aangebracht gebaseerd op bouwsporen of restanten en daardoor teruggrijpen op de oorspronkelijke laatmiddeleeuwse situatie van het complex. Voorbeelden zijn één van de twee vormen van de traceringen in de spitsbogen en de natuurstenen kruiskozijnen. Deze geven een beeld hoe het complex er in oorsprong uit zal hebben gezien.

*** categorie 3: indifferente monumentwaarden.**

Deze structuren en elementen dragen (op dit moment) nauwelijks of niets bij aan de monumentwaarden. In algemene zin zijn indifferente monumentwaarden toegekend aan (1) alle ingrepen uit de 20e eeuw die vooral een praktisch (utilitair) en pragmatisch karakter hebben, zoals de verbouwde zijkelders onder de oostvleugel en de aanbouw tegen de westgevel, zonder een hogere ouderdom te pretenderen; (2) alle op het oog laatmiddeleeuwse structuren en constructies die tijdens de 20e-eeuwse restauraties volledig nieuw zijn aangebracht en niet teruggrijpen op bouwsporen of restanten en daardoor geen reconstructie zijn van de oorspronkelijke situatie, maar wel onderdeel zijn van het laatmiddeleeuwse totaalbeeld dat uitgangspunt was voor de 20e-eeuwse restauraties; (3) de moderne luchtbrug van glas en staal en de moderne aanbouw tegen de westvleugel, omdat hier geen sprake is van monumentwaarden maar van moderne architectuur, waarvoor andere afwegingen gelden.

Deze drie categorieën zijn op de waardenstellingsrepresentatietekeningen (afb. 196) achtereenvolgens weergegeven in de kleuren blauw (cat. 1), groen (cat. 2) en geel (cat. 3). Verschillende nuances in de kleuren duiden niet op een nader onderscheid, maar zijn alleen gebruikt om de tekeningen te verhelderen. Deze tekeningen vormen een onverbreeklijke eenheid met de beschrijving van de monumentwaarden en zijn slechts bedoeld als een visuele verbeelding van die beschrijving. De beschrijving geeft meer in detail de aard en argumentatie van de monumentwaarden aan.

Op aanvullende plattegronden zijn alleen die structuren en constructies aangegeven uit categorie 3 (indifferente monumentwaarden) die in hun nieuwe, niet op de oorspronkelijke situatie teruggrijpende laatmiddeleeuwse vormgeving, onderdeel zijn geworden van het tijdens de 20e-eeuwse restauraties gecreëerde laatmiddeleeuwse totaalbeeld (afb. 197). Daarvoor is de kleur oranje gebruikt, zodat er geen verwarring ontstaat met de monumentwaarden.

- Stedenbouwkundige setting: cat. 1 (hoog)

Kenmerkend voor het voormalige kloostercomplex is de verscholen en omsloten ligging middenin het bouwblok. Daarmee weerspiegelt dit complex het beleid van het laatmiddeleeuwse stadsbestuur, dat kloosters met hun vaak lange, blinde gevels het straatbeeld niet teveel mochten beïnvloeden. Pas sinds de sloop van de bebouwing aan de Lange Nieuwstraat omstreeks 1860 grenst het complex met een, overigens grotendeels blinde gevel aan de openbare ruimte, zij het op geruime afstand van de straat. Bij de herinrichting van het museum omstreeks 2000 is de hoofdingang verlegd naar de Lange Nieuwstraat, waardoor het complex zich tegenwoordig iets nadrukkelijker manifesteert in het straatbeeld. Desondanks ligt het complex tot op de dag van vandaag ver terug van de straat en is ook het om-

sloten karakter nog grotendeels aanwezig en herkenbaar. Dit aspect heeft derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).

- Bouwmassa: cat. 1 (hoog)

Het complex is samengesteld uit drie vleugels van verschillende vorm en formaat, die teruggaan tot de oorspronkelijke, laatmiddeleeuwse situatie (afb. 195). De zuid- en westvleugel hebben ongeveer dezelfde grootte, terwijl de oostvleugel aanzienlijk groter en hoger is. Alle drie bestaan ze uit twee bouwlagen met een zadeldak, alleen de oostvleugel is gedeeltelijk onderkelderd. Het oude beeld van het voormalige kloostercomplex is volledig hersteld tijdens de restauratie van 1974-1978, toen op de oostvleugel het lage dak van na de brand in 1868 is vervangen door een nieuw dak met dezelfde oorspronkelijke hoogte als het bewaard gebleven laatmiddeleeuwse dak. Uit de vroege 20e eeuw stammen de spits en het dak op de veelhoekige uitbouwen van de zuidvleugel aan de pandhof, waarvan het niet zeker is of ze de oorspronkelijke situatie weerspiegelen, maar die wel deze uitbouwen als bijzondere elementen benadrukken. Het vierde bouwdeel, het keukengebouw, in de buitenhoek van de oost- en zuidvleugel van één bouwlaag met oorspronkelijk zadeldak en later toegevoegd dwarsdak, is altijd lager geweest dan de drie vleugels. Zelfs de omstreeks 2000 toegevoegde aanbouw met eigen schilddak tegen de westgevel en de luchtbrug met plat glazen dak uit diezelfde tijd voegen zich in deze gevarieerde bouw-massa. Dit aspect heeft derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).

- Gevels: cat. 1, 2, 3 (hoog, positief, indifferent)

- * In algemene zin geldt voor alle gevels, zowel de buitengevels als de gevels aan de pandhof, dat grote delen van het metselwerk nog uit de bouwtijd in de late middeleeuwen stammen. In de gevels aan de pandhof, op de begane grond met spitsbogen, de buitengevel van de oostvleugel en bij de zuidwesthoek van de buitengevels van de zuid- en westvleugel, en in de gevels van het keukengebouw zijn de meeste gevelopeningen eveneens uit de bouwtijd. De gevels getuigen hierdoor van de laatmiddeleeuwse oorsprong van het complex en de oorspronkelijke functie als klooster. Deze aspecten hebben hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * In de buitengevel (oostgevel) van het korte deel van de oostvleugel ($\frac{1}{4}$) zijn op de verdieping uit de bouwtijd de laatmiddeleeuwse natuurstenen kruiskozijnen bewaard gebleven. De 17e-eeuwse poort met bovenbouw, de 18e-eeuwse schuiframen en deuromlijsting op de begane grond van diezelfde gevel zijn de enige bewaard gebleven getuigen van de vroege modernisering van het complex voor de ziekenhuisfunctie. Deze aspecten hebben hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * Met de reconstructie van enkele traveeën in de gevel aan het pandhof van de oostvleugel is de oorspronkelijke situatie hersteld, die gedeeltelijk nog aanwezig was maar tijdens de restauratie van 1974-1978 gesloopt werd. De op basis van vondsten gereconstrueerde tracteringen (slechts één van de twee vormen) en de natuurstenen kruiskozijnen in de pandhofgevels, de natuurstenen kruiskozijnen in de buitengevel van de oostvleugel, de tracteringen bij de zuidwesthoek van de buitengevels van de zuid- en westvleugel op de verdieping en de spitsboogvormige ingang in de buitengevel van de westvleugel grijpen op basis van bouwsporen en vondsten terug op de oorspronkelijke situatie en dragen bovendien bij aan het laatmiddeleeuwse beeld van het complex. De zuidelijke topgevel van de oostvleugel is in samenhang met de nieuwe kap tot de oorspronkelijke hoogte tijdens de restauratie van 1974-1978 in zijn vermoedelijk oorspronkelijke vorm hersteld. Deze aspecten hebben derhalve positieve monumentwaarden (cat. 2).
- * De andere vorm van de tracteringen is voor zover bekend niet gebaseerd op vondsten of resten van een oorspronkelijke in dit complex voorkomende vorm en behoort daarmee tot de tijdens de 20e-eeuwse restauraties volledig nieuw, in laatmiddeleeuwse vormen-

taal toegevoegde onderdelen van het complex. De bakstenen uitbouw uit 2004 tegen de westvleugel zoekt weliswaar in zijn materiaalgebruik aansluiting bij het laatmiddeleeuwse karakter van het complex, maar net als de luchtbrug met wanden van staal en glas betreft het moderne architectuur waarvoor andere afwegingen gelden dan de monumentwaarden. Deze aspecten hebben derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

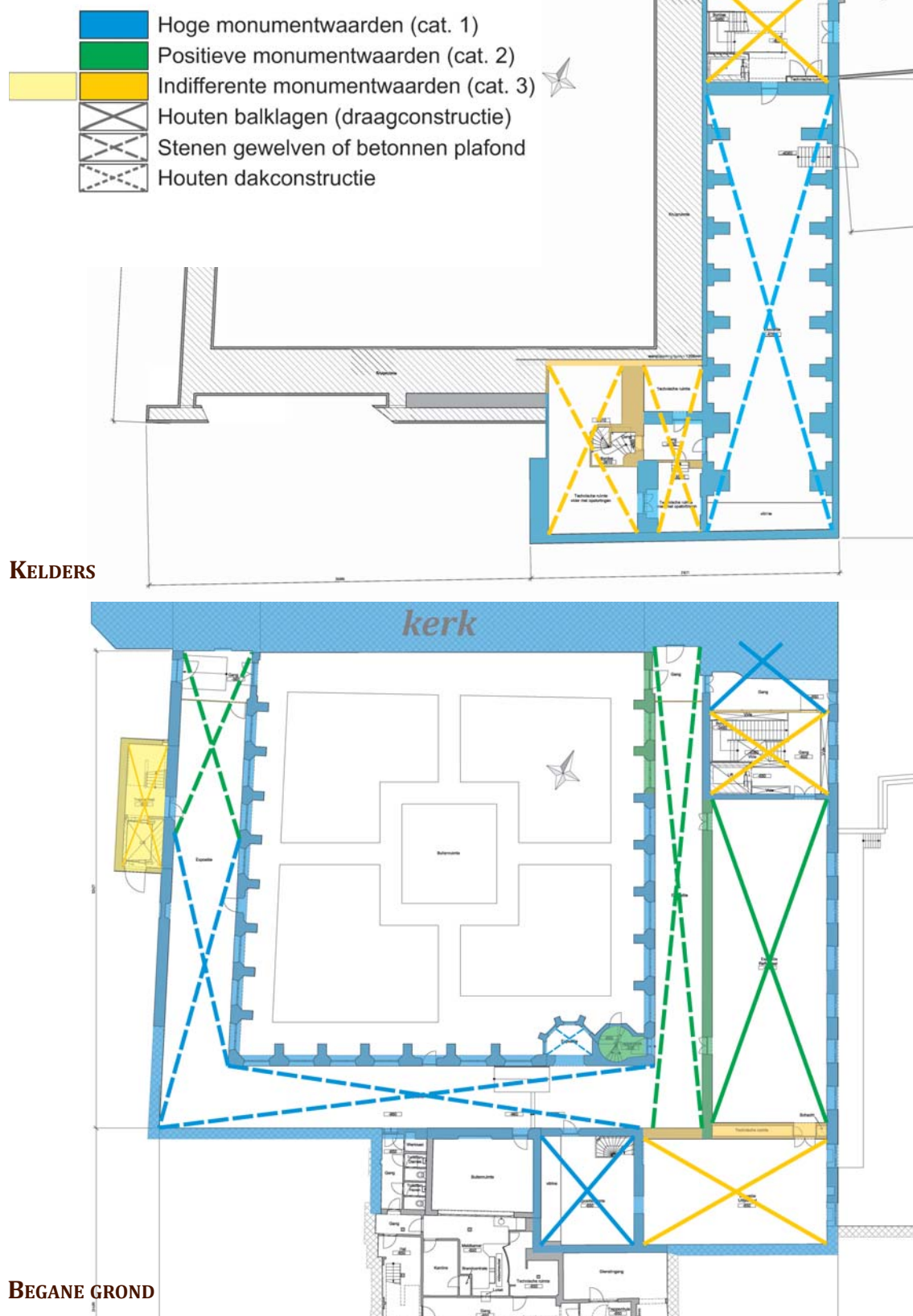
- Draagconstructies (vloeren): cat. 1, 2, 3 (hoog, positief, indifferent)

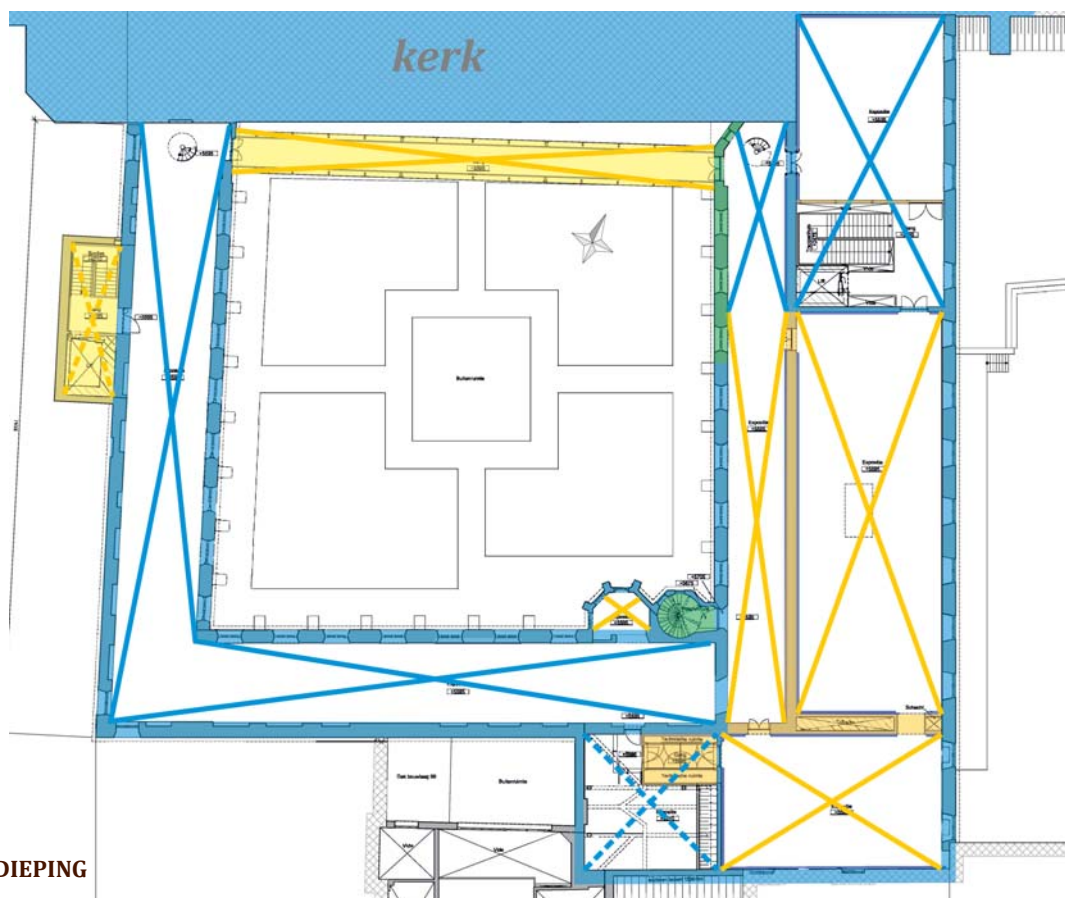
- * De samengestelde balklagen in het korte deel van de oostvleugel ($\frac{1}{4}$) boven zowel de begane grond (boven het plafond van de Vredeskapel) als de verdieping met hun peerkraalsleutelstukken zijn vermoedelijk nog voor een aanzienlijk deel oorspronkelijk, daterend uit de laatmiddeleeuwse bouwtijd, en behoren tot de oorspronkelijke kern van het complex. De samengestelde balklagen boven de verdieping in de zuid- en de westvleugel en boven de begane grond van het keukengebouw met hun peerkraalsleutelstukken zijn resp. gerestaureerd vóór 1935, in 1942 en in 1974-1978, waarbij vermoedelijk delen van de oorspronkelijke balklaag uit de laatmiddeleeuwse bouwtijd zijn behouden die behoren tot de oorspronkelijke kern van het complex. Deze aspecten hebben derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * De samengestelde balklaag boven de begane grond van de grote zaal in het lange deel van de oostvleugel ($\frac{3}{4}$) met zijn peerkraalsleutelstukken is tijdens de restauratie van 1974-1978 volledig vernieuwd, maar grijpt vermoedelijk terug op de oorspronkelijke situatie, al was die door 19e-eeuwse verbouwingen al zwaar aangetast en na de brand van 1868 ook al eens volledig vernieuwd. Dit aspect heeft derhalve positieve monumentwaarden (cat. 2).
- * De samengestelde balklagen met peerkraalsleutelstukken in het lange deel ($\frac{3}{4}$) van de oostvleugel boven de kleine zaal op de begane grond en boven beide zalen en de gang op de verdieping, zijn volledig nieuw aangebracht tijdens de restauratie van 1974-1978 in samenhang met een nieuwe ruimtelijke indeling en hebben daardoor geen enkele relatie met de oorspronkelijke laatmiddeleeuwse situatie. Deze aspecten hebben derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

- Kapconstructies (daken): cat. 1, 2, 3 (hoog, positief, indifferent)

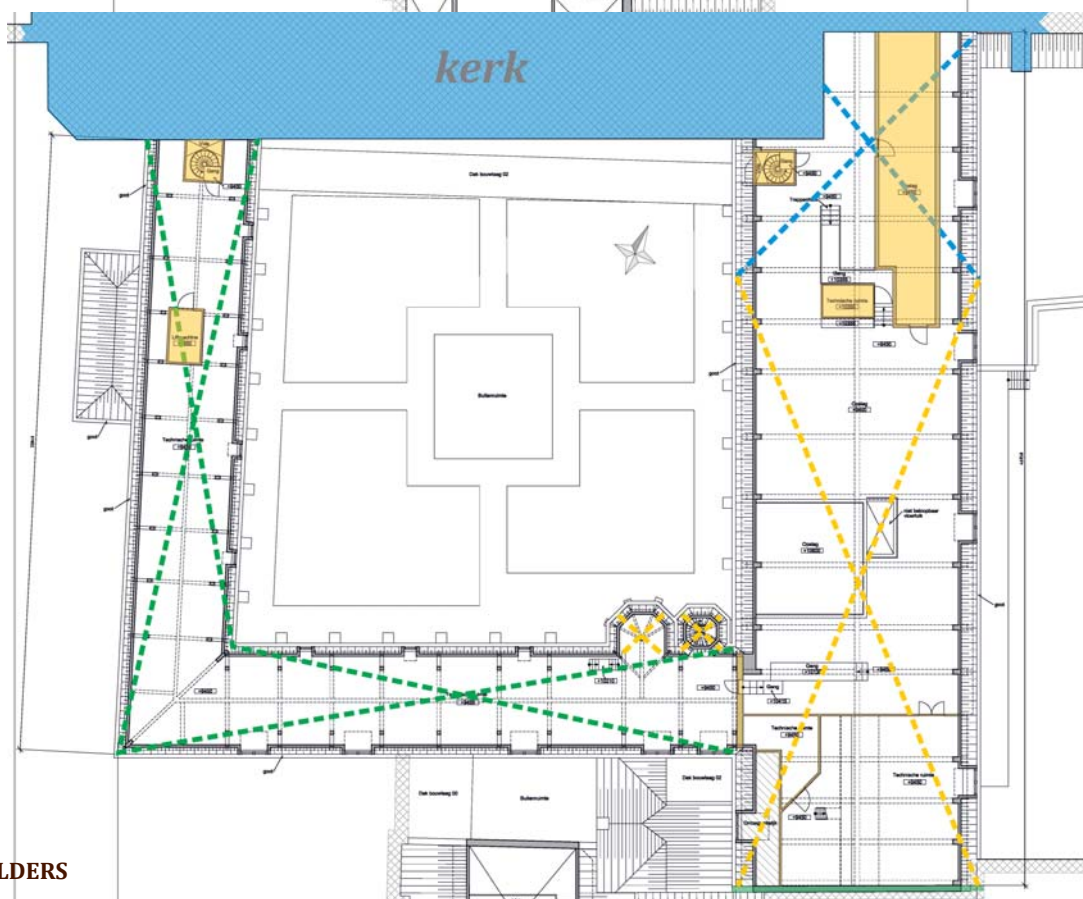
- * Het hoge, laatmiddeleeuwse dak op het korte deel van de oostvleugel ($\frac{1}{4}$) met gestapelde dekbalkgebinten en daksporen heeft grotendeels zijn oorspronkelijke, imposante eikenhouten constructie uit de laatmiddeleeuwse bouwtijd bewaard en behoort tot de oorspronkelijke kern van het complex. Hetzelfde geldt voor het aanzienlijk kleinere dak op het keukengebouw, waar bovendien de in de 17e eeuw toegevoegde dwarse kap eveneens grotendeels bewaard is gebleven, als schaars overblijfsel getuigend van de vroege verbouwingen na de middeleeuwen. Deze aspecten hebben derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * De eenvoudige kapconstructies van de zuid- en westvleugel zijn resp. vóór 1935 en in 1942 vernieuwd in vuren hout, waarbij de nieuwe gebinten vermoedelijk dezelfde vorm hebben gekregen als de oorspronkelijke en daardoor getuigen van de oorspronkelijke laatmiddeleeuwse situatie. Deze aspecten hebben derhalve positieve monumentwaarden (cat. 2).
- * De constructie van de hoge kap op het lange deel ($\frac{3}{4}$) van de oostvleugel vormt weliswaar een vrije kopie van het oorspronkelijke laatmiddeleeuwse dak op het korte deel ($\frac{1}{4}$), maar grijpt desondanks niet terug op de oorspronkelijke constructie die hoogstwaarschijnlijk een geïntegreerd houten tongewelf had dat echter al vóór 1868 was verdwenen. De daken op de traptoren en het lavatorium waren ook al vóór 1868 verdwenen en de huidige dakvormen en -constructies uit omstreeks 1910 vormen een volledig nieuwe interpretatie in laatmiddeleeuwse vormtaal. Bij het schilddak op de aanbouw

Afb. 196) Plattegronden met de representatie van de waardenstelling van de monumentwaarden. De gebruikte kleuren zijn verklaard in de legenda.

VERDIEPING

ZOLDERS

tegen de westgevel en het platte dak in staal en glas van de luchtbrug is sprake van moderne architectuur, waarbij andere afwegingen een rol spelen. Deze aspecten hebben indifferente monumentwaarden (cat. 3).

- Stenen gewelven: cat. 1, 2, 3 (hoog, positief, indifferent)

- * In de kloostergang langs de pandhof is in de zuidvleugel de volledige laatmiddeleeuwse overwelfing bewaard gebleven en hetzelfde geldt voor de vijf aansluitende traveeën in de westvleugel. Bovendien is in deze twee vleugels een aanzienlijk deel behouden van de oorspronkelijke bouwsculptuur, kraagstenen met figuratieve sculptuur, evenals vier eenvoudiger beeldhouwde kraagstenen in de oostvleugel, al dan niet in gerepareerde staat. Deze overwelfde gangen zijn kenmerkend voor kloostercomplexen en behoren tot de oorspronkelijke laatmiddeleeuwse aanleg. Deze aspecten hebben derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * In de resterende delen van de oost- en de westvleugel is de overwelfing tijdens de restauratie van 1974-1978 op basis van bouwsporen en vondsten opnieuw aangebracht, waarbij de bewaard gebleven oorspronkelijke gewelven als voorbeeld zijn genomen. Ook de ontbrekende kraagstenen zijn aangevuld, in de zuid- en westvleugel met figuratieve sculptuur door steenhouwer A.A.H. Geerlincs en in de oostvleugel met een zeer eenvoudige basisvorm min of meer gebaseerd op de vier oude kraagstenen die daar bewaard zijn gebleven. Daarmee is het oorspronkelijke laatmiddeleeuwse beeld hersteld van een kloostergang die door alle vleugels rondom de pandhof liep. Deze aspecten hebben derhalve positieve monumentwaarden (cat. 2).

- Ruimtelijke structuur: cat. 1, 2, 3 (hoog, positief, indifferent)

- * De drie vleugels hebben hun oorspronkelijke, laatmiddeleeuwse opbouw van twee bouwlagen met dak, waarbij alleen de oostvleugel gedeeltelijk onderkelderd is met een grote en een zijkelder, bijna volledig behouden. De ongedeelde ruimte op de begane grond en de verdieping van de zuid- en westvleugel grijpt terug op de oorspronkelijke laatmiddeleeuwse situatie en is het resultaat van de restauraties uit de 20e eeuw, toen later toegevoegde onderverdelingen (tussen- en dwarsmuren) zijn verwijderd. De tweedeling van de oostvleugel in een lang ($\frac{3}{4}$) en een kort deel ($\frac{1}{4}$) stamt uit de bouwtijd en mogelijk is in de scheidende dwarsmuur op de begane grond en de verdieping oorspronkelijk muurwerk bewaard gebleven. De ruimtelijke structuur met kleinere vertrekken in het korte deel van de oostvleugel ($\frac{1}{4}$) op de begane grond naast de kloostergang en op de verdieping gaat vermoedelijk terug tot aanpassingen in de late 16e, de 17e en 18e eeuw en vormt een schaarse getuigenis van de wijzigingen na de middeleeuwen. Deze aspecten hebben hoge monumentwaarden (cat. 1).
- * Het deel van de ruimtelijke structuur op de begane grond van het lange deel van de oostvleugel ($\frac{3}{4}$), waar tijdens de restauratie van 1974-1978 door het plaatsen van een nieuwe tussenmuur de kloostergang is teruggebracht met daarnaast de grote zaal, is gebaseerd op vondsten en restanten en grijpt terug op de oorspronkelijke, laatmiddeleeuwse situatie. Dit aspect heeft derhalve positieve monumentwaarden (cat. 2).
- * Het deel van de ruimtelijke structuur op de begane grond van het lange deel van de oostvleugel ($\frac{3}{4}$), waar tijdens de restauratie van 1974-1978 door het plaatsen van een nieuwe dwarsmuur een kleine zaal is gecreëerd, vormt een volledig nieuwe indeling: uit vondsten en restanten bleek dat de kloostergang en de grote zaal oorspronkelijk ononderbroken doorliepen tot de zuidelijke kopgevel. De ruimtelijke structuur op de verdieping van het lange deel ($\frac{3}{4}$) van de oostvleugel is tijdens de restauratie van 1974-1978 volledig nieuw aangebracht, terwijl hier oorspronkelijk sprake moet zijn geweest van een ongedeelde ruimte onder het houten tongewelf. Voor de structuur die is ontstaan door de moderne, in de publieksruimten glazen en op de zolders houten dwarswanden geldt dat daar an-

dere afwegingen voor gelden dan monumentwaarden. Deze aspecten hebben derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

- Kelders: cat. 1, 3 (hoog, indifferent)

*De grote laatmiddeleeuwse kelder onder de oostvleugel met zijn reeks dwarse tongewelven die door brede scheibogen één grote ruimte vormt en aan de zuidzijde twee iets bredere traveeën heeft, verkeert nog grotendeels in de oorspronkelijke staat. De oorspronkelijke natuurstenen kelderlichten en oude buiteningang zijn gedeeltelijk in hun oorspronkelijke laatmiddeleeuwse staat bewaard gebleven en tijdens de restauratie van 1974-1978 in de oude vorm gereconstrueerd. De ligging als oorspronkelijke voorraadkelder onder de oorspronkelijke eetzaal (refter) naast het oorspronkelijke keukengebouw is kenmerkend voor kloostercomplexen. Deze kelder heeft derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).

*De zijkelders onder de oostvleugel zijn in oorsprong laatmiddeleeuws maar tijdens de restauratie van 1974-1978 en de verbouwing omstreeks 2000 vergroot tot onder de kloostergang en sterk gewijzigd. De oorspronkelijke delen van de muren en gewelfrestanten hebben als tastbare restanten van het laatmiddeleeuwse keldercomplex hoge monumentwaarden (cat. 1).

*De huidige verbinding tussen de grote en de zijkelder is in 1974-1978 in de plaats gekomen van de toen dichtgemetselde oorspronkelijke verbinding. Toen is ook de trap vanuit de grote kelder naar de kloostergang in de zuidvleugel verwijderd. Bovendien zijn aanzienlijke delen van de muren in de zijkelders vernieuwd en is het betonnen plafond aangebracht. Onder het keukengebouw is toen een nieuwe kelder gemaakt binnen de oorspronkelijke, laatmiddeleeuwse funderingen. Dit betreft veelal wijzigingen van praktische aard. Deze aspecten hebben derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

- Begane grond: cat. 1, 3 (hoog, indifferent)

Tijdens de restauratie is in een nis in de zuidgevel van de oostvleugel een 17e-eeuwse muurschildering tevoorschijn gekomen, waarvan de voorstelling mogelijk een relatie heeft met het gebruik van dit complex als universitaire medische faculteit. Dit aspect heeft derhalve hoge monumentwaarden (cat. 1).

De natuurstenen vloeren en de ondergrond daarvan zijn geheel tijdens de restauratie van 1974-1978 tot stand gekomen. Dit aspect heeft derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

Verder zijn op de begane grond geen andere historische interieurelementen of bijzonderheden aanwezig.

- Verdieping: cat. 3 (indifferent)

De houten dekvloeren en hun eenvoudige constructie die boven de kloostergewelven en samengestelde balklagen liggen, zijn geheel tijdens de restauratie van 1974-1978 tot stand gekomen. Dit aspect heeft derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

Verder zijn op de verdieping geen andere historische interieurelementen of bijzonderheden aanwezig.

- Zolders: cat. 3 (indifferent)

De houten dekvloeren en hun eenvoudige constructie die boven de samengestelde balklagen liggen, zijn geheel tijdens de restauratie van 1974-1978 tot stand gekomen. Dit aspect heeft derhalve indifferente monumentwaarden (cat. 3).

Verder zijn op de verdieping geen andere historische interieurelementen of bijzonderheden aanwezig.

